

Caritas Phenomenon in the Context of Transition

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

ACHIM MIHU

The Caritas phenomenon was more a subject of dispute for the press, leading to many controversies and finally to the arrest of the person who initiated it. This article presents the results of a survey carried out among the participants and puts forward a sociological explanatory scheme. The Caritas phenomenon is considered as illustrating how the collective behaviour, developed in mob situations during a period of transition with many contradictory messages, generates three alternative interpretations: ideal, romanticist and catastrophic. These interpretations alternated in time following the evolution of the Caritas "game". As expected, it ended up in the general sharing of the catastrophic perspective, the mob turning against the initial savior.

În luna noiembrie 1993 am lansat o cercetare a Caritasului, singura încercare de abordare științifică a acestui fenomen de excepție, atât de controversat și despre care s-a vorbit atât de mult în țară, dar și în străinătate. Criticat într-o emisiune de televiziune, unde s-a discutat situația circuitului, Ion Stoica, patronul Caritasului, a replicat invocând faptul că și la Cluj-Napoca s-au studiat problemele acestui fenomen de oameni serioși ce au față de circuit o atitudine pozitivă. Într-o întâlnire cu publicul, ținută la Cluj-Napoca câteva săptămâni mai târziu, Ion Stoica mi-a menționat numele, spunând că fenomenul Caritas este în atenția oamenilor de știință. În încercarea de a întări credința în circuit el a încercat să aducă în sprijin știința. A doua zi l-am căutat cerându-i explicații. Și-a cerut scuze că mi-a folosit numele fără să mă întrebe. A promis tot sprijinul pentru efectuarea unei cercetări sociologice. Am constituit o echipă, un plan și un deviz. Am și anunțat în presă intenția noastră. Dar Ion Stoica nu a mai făcut absolut nimic în această direcție, ducându-mă cu vorba. În aceste condiții am efectuat singur un studiu de o extensiune mai mică decât cea plănuită inițial. Am considerat că fenomenul este unic prin proporții și relevanța sa socială și, prin urmare, că ar fi păcat să fie scăpat. Cercetarea nu a fost sponsorizată de Ion Stoica și de nimeni altcineva. Am primit sprijinul ziarului "Mesagerul", ce a publicat chestionarul și, apoi, câteva relatări extinse despre rezultate. A fost un semnal de alarmă public și argumentat cu privire la adevărata esență a fenomenului Caritas.

Am primit mii de răspunsuri, însoțite în multe cazuri de observații, note, scrisori. Le-am împărțit în două categorii: a) din Cluj-Napoca și județul Cluj și b) din celelalte județe. Din prima categorie am prelucrat 665 de chestionare, iar din a doua 432 de chestionare. Studiul a surprins fenomenul Caritas ce se afla într-o fază specifică și anume între apogeul sigur și criza încă nedeclanșată. Datorită acestui fapt l-a prins într-un moment ideal pentru dezvăluirea explicației și caracteristicilor lui unice.

Fenomenul Caritas - o stare de mulțime

Fenomenul Caritas nu înseamnă o condamnare sau o laudă la adresa circuitului, așa cum au procedat câțiva participanți la emisiunea televizată din 7 octombrie 1993 la care a participat și domnul I. Stoica. El nu înseamnă nici numai sau cu deosebire mecanismul financiar folosit de domnul I. Stoica în plata de 8 ori, după trei luni, a sumei depuse. Acest mecanism, ce poate fi numit "cutia neagră" sau secretul patronului, nu ne interesează în mod deosebit. El nu înseamnă absolut nimic altceva decât o schemă matematică abstractă. Prezintă interes să aflăm cum anume a reușit acest circuit să atragă la activitățile lui un număr de aproximativ 4 milioane de oameni. Să îi atragă când o parte dintre depunători nu cunoșteau statutul Caritasului (pe chestionare s-a cerut de cei ce au depus de câteva ori să se publice statutul respectiv) iar alții dintre ei întrebați de unde plătește Caritasul de 8 ori au spus că nu îi interesează (80 de inși, adică 12,03%), că nu își imaginează de unde anume (61 dintre ei, 9,17%) sau acceptă fără discuții simpla explicație că ei provin din depuneri și dobânzi.

În fond, fenomenul Caritas este

realitatea socială construită pe "cutia neagră" a domnului I. Stoica, prin participarea oamenilor cu depuneri și prin scoaterea plăților, cu motivația și speranțele lor. Pe acest temei s-a născut o întreagă rețea foarte complexă de probleme și interese, cu legături strânse cu economicul, politicul, juridicul, calitatea vieții oamenilor, mass media și, nu în ultimul rând, cu ordinea și stabilitatea socială. Importanța acestui fenomen rezultă cu claritate din extensiunea și insistența cu care a fost tratat în presa internă și externă. Două ziariste de la un post de televiziune britanic au considerat că fenomenul Caritas este cel mai important fapt din România postrevoluționară.

Chiar dacă nu am împărțit respectiva judecată de valoare nu am putut să nu o luăm în considerare știind câteva cifre deosebit de sugestive. După declarațiile domnului I. Stoica, numai în luna iulie 1993 au fost înscrise la Caritas 1.109.000 de persoane în 6.892.811 poziții. Aceasta înseamnă în primul rând că în lunile cu cea mai mare circulație, adică iulie, august și septembrie, Caritasul ar fi putut avea înscrise în evidența lui peste 3 milioane de persoane. În al doilea rând, numai într-o singură lună (iulie) rulajul de depuneri a ajuns la 138 de miliarde de lei (6.892.811 x 20.000) iar al plăților de 8 ori mai mult, adică la 1.104 miliarde de lei. În patru luni și jumătate (din 14 aprilie și până în august) impozitul pe profit și T.V.A.-ul au reprezentat aproape 34 miliarde de lei, care au fost depuși în bugetul statului.

Fenomenul Caritas a luat naștere ca o formă de comportare colectivă și, mai precis, ca o stare de mulțime. Confrunțați cu nenumărate nevoi, dintre care unele, din cele vitale supraviețuirii, clujenii, în primăvara lui 1992, au descoperit Caritasul ca pe o forță salvatoare (tradiția unor asemenea căutări în perioade de criză e veche de când lumea). L-au descoperit nu atât din spusele celor ce au beneficiat de primele plăți, cât mai ales prin cozile

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

imense din plin centrul orașului (de la clădirea fostei primării, după Librăria Universității, după cinematograful Arta, pe Brătianu, după Catedrala catolică și din nou pe Bulevardul Eroilor la sediul Caritasului) și aglomerările sufocante din fața sediului, cărora nu puteau să le mai facă față oamenii de ordine tot mai numeroși, angajați de domnul I. Stoica. Aici a fost fabrica unde s-a ivit Caritasul ca fenomen social: o mulțime de oameni aflată în proximitate fizică, între care s-a stabilit o comunicare de informații, opinii, impresii, speranțe, fabulații, zvonuri. În cadrul ei comunicarea verbală a fost suplimentată cu una extraverbală, deosebit de bogată și influentă, realizată prin priviri, expresia feței, gesturi, poziția corpului etc. Această mulțime inițială s-a constituit prin susceptibilitate sau contagiune (individul tinde să împărtășească opiniile, credințele și acțiunile mulțimii), anonim (individul se simte relativ nesemnificativ prin ceea ce este el și, totodată, de neidentificat în mulțime), spontaneitate (indivizii s-au înscris la Caritas cu o spontaneitate care nu ar fi existat fără mulțime) și invulnerabilitate (individul crede că riscul este mai mic dacă depune o mulțime, decât atunci când depune doar el singur).

Ulterior mulțimea reală (ca o aglomerație de oameni) s-a mutat în fața Sălii Sporturilor, iar, apoi, în alte două puncte ale orașului Cluj-Napoca și din afara lui (Dej, Gherla, Turda). Prin această divizare a ei starea de mulțime s-a diminuat și e posibil că a pierdut din efectele ei benefice asupra rulajului firmei Caritas. Cu timpul, mulțimea inițială a cedat locul unei mulțimi fără o proximitate spațială anume. Odată cu creșterea numărului de participanți la activitățile Caritasului și publicarea de către "Mesagerul" a lungilor liste de plăți, a început să se contureze o mulțime simbolică nu doar pe plan local, ci la nivelul țării. Caritasul a devenit o comportare colectivă la scară națională.

Pentru a verifica această idee am

formulat o întrebare specială: Cine credeți că a depus la Caritas? Răspunsurile sunt edificatoare: 57,44% cred că **Aproape toată țara**. Interesant de menționat este faptul că 21,65% dintre subiecți spun că **Nu știu pe cineva care să nu fi depus**. Pentru ei Caritasul este mediul lor cotidian de viață. Doar 13,98% și respectiv 11,28% cred că a depus **Tot orașul Cluj-Napoca** sau **Tot județul Cluj**. Mulțimea, altfel spus, nu e localizată doar la Cluj și la români, ea e transetnică și transnațională. Bineînțeles, dintr-o asemenea perspectivă, judecata clară asupra riscului, având la bază conjuncția logică dintre mijloace și scop, cedează locul unei comportări colective, presupusă a fi invulnerabilă.

Tabelul 1:

Cine credeți că a depus la Caritas?

1. Aproape toată țara	57,44%
2. Au depus românii, ungurii și cei de alte etnii	35,34%
3. Tot orașul și județul Cluj precum și județele apropiate	35,04%
4. Au depus și din alte țări	30,08%
5. Nu știu pe cineva care să nu fi depus	21,65%
6. Tot orașul Cluj-Napoca	13,98%
7. Tot județul Cluj	11,28%

Situația din perioada tranziției

Una dintre cele mai influente încercări de explicație a comportării colective (formulată de sociologul Neil Smelser, 1962) susține că ea este în mod esențial o încercare făcută de oameni pentru a schimba stările de lucruri atunci când ei se află sub condiții de stress,

generate de incertitudine, teamă sau tensiune. Forma pe care o ia, în fapt, comportarea colectivă depinde în mare măsură de modul în care oamenii definesc situația care îi nemulțumește. Cu cât mai bine reușesc ei să definească situația în care se află cu atât va fi, probabil, reacția lor colectivă.

Susținând ideea că fenomenul Caritas este o formă de comportare colectivă, o mulțime de un fel deosebit, este necesar, în lumina celor arătate mai înainte, să determinăm tensiunile structurale sau situația ce a nemulțumit milioanele de oameni ce s-au înscris la Caritas. La baza situației respective s-au aflat nevoile unui mare număr de oameni aflate într-un proces accentuat de cronicizare. Explozia și acutizarea nevoilor unor largi categorii ale populației țării își găsesc cauzele atât în înlăturarea îngrădirilor din trecut, ce stabileau plafoane artificiale ale nevoilor, cât și în stările de lucruri apărute, în perioada de tranziție și reformă în care ne aflăm, generatoare de inflație, șomaj, sărăcie. Nu trebuie să uităm nici nevoile unei anumite categorii de indivizi ce prin vocație sau educație manifestă o dorință nepotolită de a întreprinde ceva.

Ancheta prin răspunsurile primite la două întrebări și prin foarte multe note marginale permite caracterizarea situației în care s-au aflat cei înscrși la Caritas. La întrebarea: **La ce credeți că folosește Caritasul?** un procent de 46,77 dintre subiecți au răspuns că **Reduce sărăcia** și cei mai mulți, 79,25%, au optat pentru răspunsul **Asigură un trai ceva mai civilizat**. Doar 2,86 respectiv 19 inși au spus că **Permite un trai de lux**.

Este de remarcat faptul că depunătorii la Caritas, așa cum rezultă din ancheta întreprinsă, au legat foloasele individuale aduse de Caritas de cele sociale. A treia pondere ca mărime la întrebarea menționată (35,19%) o are răspunsul: **Ușurează reforma și tranziția**. Această apreciere ar putea fi înțeleasă în două feluri. Mai întâi ar putea fi vorba

despre faptul că firma Caritas putea fi privită ca o instituție de asistență socială, ajutând într-un fel statul și liniștind o parte a populației care altfel ar fi putut deveni turbulentă social. În al doilea rând, Caritasul a contribuit efectiv la realizarea tranziției, mai ales prin **Asigurarea de capital întreprinderilor private** (18,20%) și impulsționând procesul de **Creare a unei noi clase de întreprinzători** (20,90%).

Tabelul 2:

La ce credeți că folosește Caritasul?

1. Asigură un trai ceva mai civilizat	79,25%
2. Reduce sărăcia	46,77%
3. Ușurează reforma și tranziția	35,19%
4. Crează o clasă de întreprinzători	20,90%
5. Asigură capital pentru întreprinderile private	18,20%
6. Protejează interesele capitalului străin	16,24%
7. Permite un trai de lux	2,86%
8. Apropie Apocalipsa	2,56%
9. Nonrăspuns	0,30%

Răspunsurile la întrebarea **Ce ați făcut cu banii primiți?** sprijină logic pe cele date la precedenta întrebare și le îmbogățește prin concretitudine. Răspunsurile: **Am cumpărat strictul necesar pentru a putea trăi** a înregistrat un procent de 46,62% (în cifre absolute 310 cazuri) ceea ce este surprinzător de apropiat de răspunsul **Reduce sărăcia** amintit mai înainte (46,77%, adică 311 cazuri). O pondere mare o are răspunsul: **Am cumpărat lucruri necesare unui om sau familiei (radio, televizor, mașină de spălat, frigider, congelator, aragaz) dar fără de care putem trăi** (46,92%). Această variantă de răspuns a fost completată pe chestionare și cu alte obiecte, cum ar fi, de pildă, video, fier de călcat, aparat foto, mixer etc. În același timp, în mai multe

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

chestionare s-a menționat pe margine că nu este corect finalul ei: **fără de care putem trăi**. Cei care au făcut această remarcă au adăugat că acum la sfârșit de secol XX nu se poate trăi fără ele. O bună parte din chestionare cuprind sublinieri la mai multe din obiectele menționate în întrebare, fapt care nu trebuie trecut cu vederea. Când un televizor, un frigider sau un congelator ajunge la un preț de 500.000 de lei, a recunoaște că ai cumpărat trei asemenea obiecte înseamnă a recunoaște că ai primit de la Caritas cel puțin un milion de lei. În această situație sunt mai mult de jumătate din cei 312 inși care au subliniat această variantă de răspuns.

Printre alte răspunsuri referitoare la utilizarea banilor primiți de la Caritas trebuie notate: **Am cumpărat mobilă** (8,42%), **Îi țin pentru înmormântare** (8,71%), **I-am depus la CEC** (7,07%). Cei ce și-au cumpărat o mașină românească sunt în număr de 42, doar 7 au cumpărat o mașină străină, 13 și-au luat o garsonieră, 5 apartament, 2 casă cu curte și grădină, 11 au cumpărat valută, 2 și-au luat tractor, 10 au călătorit în străinătate. Peste 40 de răspunsuri dezvăluie faptul că beneficiarii Caritasului au investit banii în afaceri, și-au luat medicamente, și-au ajutat copiii și nepoții, și-au reparat casa, apartamentele, băile etc. 101 de răspunsuri ne informează că cei ce le-au dat și-au lăsat toți banii la Caritas chiar dacă au luat de 5 ori și mai mult de 5 ori, și prin urmare nu au cumpărat încă nimic din câștigurile înregistrate în scriptele Caritasului.

Tabelul 3:

Ce ați făcut cu banii primiți?

1. Am cumpărat bunuri necesare unui om sau familiei (radio, televizor, mașină de spălat, frigider, congelator, aragaz), dar fără care putem trăi	46,92%
--	--------

2. Am cumpărat strictul necesar pentru a putea trăi	46,62%
3. I-am redepus în circuit pe toți	15,19%
4. Îi țin pentru înmormântare	8,72%
5. Am cumpărat mobilă	8,42%
6. I-am depus la CEC sau bancă	7,07%
7. Am cumpărat o mașină românească	6,32%
8. I-am băgat în afaceri sau am cumpărat alte obiecte (video, aparat de fotografiat etc.)	6,32%
9. Îmi țin copiii la școală	5,71%
10. Am cumpărat o garsonieră	1,95%
11. Am cumpărat valută	1,65%
12. Am călătorit în străinătate	1,50%
13. Altceva	1,05%

În note pe marginea chestionarelor sau în scrisori separate o parte dintre cei ce au răspuns la întrebări ne oferă o imagine dramatică a situației lor în perioada de tranziție. Iată o parte dintre ele: "fără Caritas murim de foame"; "am vrut Democrație, Libertate - o avem, dar nu știm cum vom avea pâinea de mâine, ce viitor vor avea copiii noștri ... vă gândiți, soțul meu este în concediu fără plată până în primăvară, iar eu șomeră cu 12.000 de lei pe lună și cu un consum (probabil taxele de bloc, n.n.) de 25.000 de lei, fără lumină și chirie, care mai sunt 15.000. Atunci care este părerea dumneavoastră de cum trăiesc românii, ce viață de lux?"; "Cum se simte un părinte când nu poate da copilului ce-i trebuie?"; "Eu sunt singur și aproximativ 70% din salariu îl cheltuiesc pentru mâncare. Atunci e firesc să-mi pun întrebarea, ce se fac cei cu o familie numeroasă și în care are un venit doar un membru al familiei? Pentru aceștia și nu

numai, ajutorul Caritasului este vital"; "Oare de ce nu se poate ca și oamenii cu un venit modest să poată primi un ajutor?"; "Posibilitățile mele și ale soțului nu ne ajung să trăim bine într-o lună, mai ales acum când avem și o fetiță de 2 luni. Dar să ne mai cumpărăm și un apartament. Ne este imposibil. Și foarte greu deoarece soțul meu face naveta de la Nicula la Cluj, pentru că acolo este cu serviciul"; "Singura șansă a românilor de a scăpa de sărăcia ce ne caracterizează este buna funcționare a firmei Caritas. Capitalismul modern nu se va "instaura" în România nici în 100 de ani. Prin muncă nu vom reuși să scăpăm de sărăcie în vecii vecilor. Am muncit 32 de ani și nu am rezolvat nimic"; "Noi, cei mulți, nu suntem milionari, suntem departe de această stare materială".

Salariații unei unități sanitare scriu: "să nu creadă cineva că noi am câștigat milioane, nu am câștigat milioane, dar Caritasul ne-a mărit "puțin" salariul. A fost prin Caritas indexat, compensat ... cât trebuia să o facă alții, ca să putem munci cu gândul la muncă nu la lipsuri de tot felul. Noi nu considerăm Caritasul ca o fabrică de bani care să ne facă multimilionari".

Imaginea și percepția Caritasului

În secțiunile anterioare am arătat că circuitul Caritas a fost o comportare colectivă, legată strâns de situația de tranziție, în care nevoile oamenilor s-au acutizat dramatic. Trebuie însă să subliniem faptul că cei doi factori amintiți (starea de mulțime cu sugestibilitatea sau forța ei de contagiune, precum și presiunea tot mai puternică a nevoilor) nu motivează singuri individul, astfel încât el să fi depus la Caritas sume semnificative de bani pentru condiția lui, uneori chiar economiile de o viață. În procesul de motivație intervine ca o condiție principală percepția

sau imaginea pe care și-o face individul despre Caritas sau pe care o acceptă ca fiind a lui. Acesta reprezintă suportul credinței că face bine el ca individ, dându-și banii la Caritas, așa cum au făcut-o și alții.

Percepția sau imaginea Caritasului poate fi aproximată sau reconstituită, mai întâi, aflând ce cred subiecții din eșantion, adică cei care au răspuns la chestionar, despre banii din care Caritasul îi plătește, de opt ori, la depunători. Bineînțeles, de această credință depinde, într-o oarecare măsură, dispoziția individului de a depune, punându-și sau nu problema riscului. La întrebarea: *De unde credeți că sunt banii pe care îi plătește Caritasul?* un procent de 61,05 (adică 406 inși) dintre subiecți au declarat că ei sunt din depuneri și dobânzi și 45,41% cred că banii provin doar din depuneri. După cum se vede, în mintea majorității chestionaților a existat credința că nu era nimic nefiresc în ceea ce privește proveniența banilor Caritasului. Cei ce o susțin erau convinși că banii primiți de circuit au fost folosiți în afaceri ce aduc un profit cinstit.

Tabelul 4:

De unde credeți că sunt banii pe care îi plătește Caritas?

1. Sunt din depuneri și dobânzi	61,05%
2. Sunt depunerile oamenilor	45,41%
3. Nu mă interesează	12,3%
4. Nu-mi imaginez de unde sunt	9,17%
5. Nu sunt bani curați	2,71%
6. Sunt aduși din afara țării	2,26%
7. Sunt primiți de la putere	1,50%
8. Sunt din negoț ilegal cu arme și țigări	0,45%

Deosebit de semnificative, în sensul determinării imaginii despre Caritas, sunt răspunsurile la întrebarea *Ce credeți despre situația Caritasului în viitor?* 449

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

de înși (67,52%) au răspuns că **Va supraviețui**, iar 252 (37,89%) au spus că **Va merge și mai bine**. Au optat pentru răspunsul **Va intra într-o criză** 82 de înși și pesimiștii totali, care cred că **Va muri** sunt doar în număr de 44. Se cuvine menționat faptul că, în câteva cazuri, subiecții au optat pentru secvențe de răspunsuri de genul: va supraviețui și va merge bine; va supraviețui și va intra într-o criză; va supraviețui, va intra într-o criză și va merge și mai bine.

Tabelul 5:

Ce credeți despre situația Caritasului în viitor?

1. Va supraviețui	67,52%
2. Va merge și mai bine	37,89%
3. Va intra într-o criză	12,33%
4. Va muri	6,62%

Cât privește comportamentul viitor, el poate fi privit, după răspunsurile primite, ca fiind deosebit de optimist. Acest comportament poate fi presupus din răspunsurile la întrebarea **Intenționați să depuneți la Caritas în viitor?** Majoritatea celor 665 de subiecți au optat pentru răspunsul: **Până când există Caritasul** (554 de înși, adică 83,3%). Cei care au răspuns **Nu mai depun** sunt doar 27 (4,06%). Cei care **Încă nu s-au hotărât** reprezintă un număr de 36 (5,41%). Un procent ceva mai mare a înregistrat răspunsul **Până îmi rezolv nevoile pe care le am** (90 de persoane, 13,53%). O parte dintre subiecți au spus că depun până își rezolvă nevoile ce le au și, totodată, până va exista Caritasul.

Tabelul 6:

Intenționați să depuneți la Caritas și în viitor?

1. Până când există Caritasul	554	83,30%
-------------------------------	-----	--------

2. Până când îmi rezolv nevoile pe care le am	90	5,41%
3. Încă nu m-am hotărât	36	5,41%
4. Nu mai depun	27	4,06%
5. O singură dată	19	2,86%
6. Nonrăspuns	1	0,15%

Analiza răspunsurilor celor 665 de subiecți la cele două întrebări anterioare, precum și la cea privitoare la intenția de a depune în viitor a dezvăluit existența unei percepții favorabile față de circuit în rândul majorității celor ce au răspuns la chestionar. Recunoscând acest fapt nu putem ignora ivirea unor semne de întrebare, rezerve și chiar suspiciuni față de circuit. Cele mai multe dintre ele duceau spre o critică însoțită de propuneri menite să aibă ca efect supraviețuirea Caritasului sau chiar perfecționarea. O mică parte, nesemnificativă, ducea spre pesimism și catastrofă.

Din prima categorie semnalăm câteva luări de poziție. Oamenii știu, "că răul Caritasului vine din interiorul său, din modul defectuos în care a fost organizată activitatea, chiar în perioada lui de glorie, de consolidare". "Au fost încadrate persoane necinstite, care în lipsa unei evidențe precise și a unui control riguros, au recurs la furturi de milioane și chiar miliarde". "S-a permis unor societăți comerciale, unor instituții (senatori, deputați, ziariști, lideri de partide, directori etc.) să depună sume mari pe liste separate, cu termen de plată între 1-2 luni, fapt ce a diminuat încasările de la cei mulți".

Criticile urmate de propuneri erau bazate pe credința în Caritas. În țara noastră, spunea cineva, "pentru un timp lung speranța noastră de mai bine și frumos se poate numi Caritas". Nu în puține cazuri dorința de supraviețuire a Caritasului a fost legată de vrerea lui Dumnezeu. S-au proferat și prevestiri: "Cine vrea sfârșitul Caritasului acela vrea neceaz în Țară".

Din cea de-a doua categorie, respectiv notele și observațiile pesimiste și

cu sens catastrofic, am găsit doar câteva, "Vă dați seama ce speranțe avem dacă v-a merge pe dos și Caritasul, cum merg de obicei toate în țară"; "Acum încep să iasă la iveală multe nenorociri și vor urma multe tragedii dacă nu se va întâmpla o minune"; "Dacă nu se va întâmpla asta, Clujul va deveni o «Vale a plângerilor», nu cum greșit crede d-l Stoica că toți clujenii au câștigat și-s fericiți! Greșește!"; "Sunt profesoară, vă rog din partea mea și a colegilor să publicați adevărul ... cândva. Noi toți clujenii suntem conștienți că s-a terminat Caritasul".

Cultul lui Ion Stoica și lupta împotriva forței satanice

Fenomenul Caritas ca stare de mulțime a evoluat treptat. Prin jocul spontan al masei de depunători, dar, în parte, și conștient, prin politica dusă de patron și acțiunea fanilor Caritasului (poate și a altor factori pe care nu îi putem preciza) el a căpătat încă două dimensiuni în direcția consolidării.

Prima dintre ele este nașterea și dezvoltarea unui cult al domnului Ion Stoica, de altfel o personalitate carismatică, al cărui rol în crearea Caritasului și ridicarea lui pe culmi fără precedent în istoria circuitelor de întraajutorare nu poate fi nicidecum omis sau subapreciat. În felul acesta, domnul Ion Stoica nu este doar patronul Caritasului, ci și conducătorul imensei mase de depunători. Lui i se atribuie nu numai puterea banului (ajuns la sume incredibile în rulajul circuitului), ci și a mulțimii care nu mai era de acum o gloată fără cap, mișcându-se bezmetic și fără cineva care să o scoată la lumină. Nu lipsește nici ideea că domnul Ion Stoica era sprijinit de divinitate în ceea ce făcea și că de aceea intră în grațiile ei. Patronul a devenit conștient de această nouă latură a forței sale, ce ar fi putut avea repercusiuni

greu de imaginat acum, asupra destinului țării. Conform unui interviu (Cronica Română, 4-5 decembrie 1993) domnul Ion Stoica "ar putea intra în politică". Dânsul și-a imaginat un partid mai bun (al tuturor, indiferent de etnie) și mai puternic (vrând binele tuturor), decât toate partidele care existau în România (pe care e de bănuț că ar fi dorit să îl conducă).

A doua dimensiune este desoperirea și, în parte, construirea unei forțe malefice, satanice ce dușmănește Caritasul (ca întrupare a binelui), făcându-i numai rău și urmărind distrugerea lui. Este vorba despre presa de o anumită orientare, în esență, ce atacă circuitul invocând percepțe morale ("arătând partea urâtă a fenomenului", după o afirmație a domnului Ion Stoica) și existența unei legături cu P.U.N.R. și liderul lui, domnul Gheorghe Funar. Trebuie spus că această dimensiune nouă a fenomenului Caritas nu era un appendice lipsit de efecte benefice. Ea constă în mobilizarea mulțimii la lupta împotriva unui dușman comun în jurul conducătorului.

La întrebarea solicitând părerea despre domnul Ion Stoica, au fost exprimate 1752 de răspunsuri, în medie 2,63 de răspunsuri. Aceasta înseamnă că majoritatea celor care au completat chestionarele au utilizat mai mult decât o variantă de răspuns pentru a-l caracteriza pe patronul Caritasului. Iată rezultatele acestei întrebări:

Tabelul 7:

Ce credeți despre domnul Ion Stoica?

1. Vrea binele tuturor	66,02%
2. E un om cu mare credință în Dumnezeu	57,74%
3. E un om cinstit	52,63%
4. E un bun român	39,99%
5. E un om de afaceri	33,98%
6. E trimisul lui Dumnezeu să mântuiască țara	13,83%
7. Are legături cu Mafia	2,26%

Din toate acestea rezultă că

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

personalitatea domnului Ion Stoica apare, în mintea celor ce au completat chestionarul, ca fiind nu numai a unui patron, deci a unui om de afaceri, și nici doar a unui bun român. Ea se caracteriza, mai ales, prin calități universale, dincolo de categoria socială și etnie, adică prin generozitate, credință în Dumnezeu și cinste. Numărul celor care l-au legat de Mafia, deci de afaceri necinstite, este doar de 15.

Cea mai mare parte dintre notele scrise pe chestionare și scrisorile trimise odată cu ele se referă la domnul Ion Stoica. Acestea îi transmiteau mulțumiri și îi urau sănătate, fericire, Sărbători fericite, La mulți ani! Unele dintre ele formulau judecăți de valoare la adresa patronului Caritas. Iată câteva ilustrări: "Domnul Ion Stoica este un român creștin, sănătos și deștept, singurul care a pus pumnul în pieptul sărăciei"; "Cu toții suntem siguri că Bunul Dumnezeu, Dumnezeuul părinților noștri și al nostru pe care-l implorăm zilnic, Vă va ajuta și va ajuta să traversați cu fruntea sus aceste complexe (legate de situația actuală a Caritasului, n.n.) al căror rulaș se va efectua prin acțiunea unor componente matematice numai de dumneavoastră știute"; "Domnul Ion Stoica a făcut atâta bine oamenilor cât nu a făcut nici o personalitate după revoluție! Și nici înainte!"; "A vrut să facă numai bine și a și făcut ce n-au putut să facă regii, parlamentele și guvernele României"; "Este omul lui Dumnezeu, care face ce face în numele și spre slava lui Dumnezeu; ca astfel să ne pregătească calea întoarcerii noastre către Dumnezeu pe care l-am părăsit atâția ani ... Și prin victoria acestui om, Ion Stoica, numele lui Dumnezeu să triumfe din nou ca și cum Astăzi Iisus ar învia pentru noi"; "Vă iubesc toți oamenii chiar dacă nu mai dați nici un leu"; Organele locale "să acorde domnului Ion Stoica titlul de cetățean de onoare al Clujului"; "Dumnezeu să-i dea sănătate domnului Stoica, întregii familii și Caritasului său în care avem deplină

încredere".

La întrebarea *Ce credeți despre campania din presă dusă împotriva Caritasului?* cei care au răspuns că *E posibil ca în parte să aibă dreptate* sunt într-un procent de numai 12,19%, pe când cei ce credeau că *Este de rea credință* reprezintă 61,95% (412 inși). Reaua credință era asimilată cu cineva neștiut care era în spatele ei, cu existența unor dușmani ai domnului Ion Stoica, cu lupta politică împotriva P.U.N.R.-ului și a domnului Funar, cu o campanie antiromânească.

Tabelul 8:

Ce credeți despre campania de presă împotriva Caritasului?

1. Este de rea credință	61,95%
2. Cineva e în spatele ei	33,38%
3. Vor să-și vândă ziarele	29,62%
4. Sunt dușmanii domnului Ion Stoica	28,87%
5. E o luptă politică împotriva PUNR-ului și a domnului Funar	28,57%
6. E o campanie antiromânească	14,59%
7. E posibil ca în parte să aibă dreptate	12,19%

În notele ce însoțesc chestionarele se poate descoperi ideea că, în fapt, campania de presă împotriva Caritasului era sprijinită de opoziție. Cineva apropia cotidienele de opoziție de presa de scandal: "Oamenii știu că presa centrală, mai ales presa de scandal (România liberă, Evenimentul Zilei, Tribuna Ardealului etc.) este mincinoasă, umblă după senzațional pentru a se vinde în tiraj cât mai mare". Altcineva devine profetic: "Denigrându-l pe domnul Stoica prin presă, opoziția își face un mare deserviciu - își pierde electoratul". Se ajunge să se spună că împotriva Caritasului este o "conspirație externă și internă, fundată de evreul Soros și dirijată de U.D.M.R.". Pe un chestionar a

fost scris: "un prorector de la București și un sociolog l-au atacat pe domnul Stoica la emisiunea televizată de la începutul lui octombrie. Așa procedează și presa de opoziție, dar întreb, cu ce drept moral o fac? Ei nu au primit banii de la Soros? Cu ce e mai bun Soros decât Stoica? Nu se știe că Soros dă banii pe sprânceană, pe când domnul Stoica e democrat adevărat dând bani tuturor? Soros a făcut și face speculații la bursă. Banii lui sunt cinstiți? Se știe căți au dat faliment și au rămas pe drumuri din cauza lui?"

În două anexe la chestionare se nega orice legătură între campania de presă împotriva Caritasului și dificultățile prin care trecea el în noiembrie 1993. Într-una întocmită de mai multe persoane se spune că "nu presa este principala cauză care a determinat întreruperea plăților ..." "Dacă presa ar fi principala cauză a decăderii Caritasului, așa cum susține domnul Stoica, atunci de ce în lunile iunie, iulie, august cele mai multe (faptul nu este sigur până nu facem o analiză cantitativă a reacției presei față de Caritas, n.n.) articole calomnioase și denigratoare, numărul participanților la circuit a fost cel mai mare?" În altă notă se spune: "Dar ce se tot leagă de presă (domnul Stoica, n.n.)? Dacă circuitul e solid și puternic, să dovedească prin plăți că presa nu are dreptate și că «Câinii latră, caravana trece!»". Dar, așa cum am arătat, nu numai plățile au întreținut motivația indivizilor de a depune la Caritas. Presa putea diminua sau chiar ruina încrederea oamenilor în Caritas, ce se baza într-o măsură importantă pe o contagiune socială indusă și prin mass-media (vezi numeroasele interviuri date de domnul Ion Stoica în acea perioadă).

Nevoia supraviețuirii

Subiecții ce au completat chestionarele au făcut-o nu numai pentru a contribui la cunoașterea fenomenului

Caritas, ci și din dorința de a sprijini Caritasul să existe și să meargă bine. Analizând răspunsurile date de ei, la o întrebare ce îi solicita să facă propuneri, precum și mulțimea de note ce o însoțește, putem ajunge la cel puțin două concluzii. Mai întâi, o parte a celor ce au răspuns la chestionar au avut sentimentul sau chiar convingerea că ceva se întâmplă cu circuitul și că, datorită acestui fapt, el trebuie sprijinit. Ei au oferit implicit și o vagă diagnoză a stării de atunci a Caritasului. În al doilea rând, propunerile oamenilor erau făcute pentru a sprijini tendința în direcția unei raționalizări a Caritasului, astfel încât să excludă incertitudinea și să funcționeze bine și neîntrerupt. Pe această cale depunătorii se pare că vroiau să se rupă de starea de mulțime și să scape de contagiunea ce îi era caracteristică.

La întrebarea prin care se cereau propuneri, cei chestionați au dat răspunsuri din care rezultă că ei credeau că circuitul suferea, în principal, din cauza lucrătorilor săi care nu erau cinstiți și devotați patronului (58,50%), a diminuării încrederii oamenilor în Caritas și scăderii depunerilor (57,89%, respectiv 42,56%), a imixtiunii puterii și a partidelor în activitatea circuitului (48,12%) și a statutului lui care nu limitează depunerile (35,64%). Interesant este faptul că subiecții nu vedeau un viitor al Caritasului în reducerea lui la o instituție de asistență socială pentru săraci. Doar puțini vroiau o schimbare de statut în care să se prevadă limitarea depunerilor doar la cei săraci (9,77%).

Tablul 9:

Ce credeți că trebuie făcut pentru supraviețuirea Caritasului și ca activitățile lui să meargă și mai bine?

1. Lucrătorii Caritasului să fie cinstiți și devotați domnului Stoica	58,50%
---	--------

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

2. Oamenii să aibă încredere deplină în el	57,89%
3. Puterea și partidele să nu se bage în activitatea Caritasului	48,12%
4. Oamenii să depună cât mai mult	42,56%
5. Limitarea depunerilor	35,64%
6. Să ne rugăm lui Dumnezeu	27,37%
7. Să fie sprijinit de stat	15,94%
8. Să se permită depuneri numai celor nevoiași	9,77%
9. Alte măsuri	7,97%

Această întrebare a fost însoțită de foarte multe marginalii și specificări ale răspunsurilor alese. Cum numărul lor este foarte mare și proza ce le însoțește deosebit de extinsă, ne vom limita doar la semnalarea categoriilor în care ele se integrează și la câteva elemente de analiză.

Într-o primă categorie se înscriu notele și propunerile referitoare la comportamentul participanților la activitățile Caritasului. Ele îi apropie pe unii dintre subiecți de adevărul că destinul circuitului depindea de depunători și de încrederea lor în Caritas. Semnalez câteva exemple: "Participanții la circuit trebuie să înțeleagă că ei pot fi în două stări: în rând pentru a depune și în rând pentru primire și depunere. Orice altă stare fiind suspectă de rea credință față de firmă și participanți". Se insistă asupra comportamentului celor care au ridicat sume mari: "să vină să depună 2-3 sute de mii și mai mult. Faceți apel la ei. Dacă nu răspund, faceți publice numele lor".

În a doua categorie intră note și propuneri legate de limitarea și controlul depunerilor. Îndeosebi se susținea ideea de a nu se permite depuneri de sume mari, ce atrag după sine încasări fabuloase. De asemenea, se propunea ca suma lăsată să fie în funcție de cât a mai câștigat omul respectiv. Cineva spunea "să nu se permită depuneri de 40-50 de milioane, așa cum

s-au depus. Așa nu mai este vorba de întrajutorare, ci de îmbogățire rapidă".

În a treia categorie am inclus propunerile și notele referitoare la limitarea câștigurilor și prelungirea timpului dintre depuneri și plăți. Iată câteva marginalii: "Câștigurile să fie numai de 5 ori"; "dacă e nevoie suntem mulțumiți și cu prelungirea timpului de câștig la 8-10 luni, chiar un an, iar câștigul poate fi și de 6, 4 sau 3 ori suma depusă"; "plata celor cu câștiguri mari să se facă o dată sau de două ori pe an"; "limitarea numărului de depuneri pe participant"; "să se rețină 50% din plăți pe bază de chitanță".

În a patra categorie sunt făcute referiri la organizarea sau managementul firmei Caritas. Multe idei sunt legate de personalul Caritasului, ce s-ar cuveni să fie mai bine selectat, sub raport profesional și moral. Altele se refereau la perfecționarea sistemului de evidență, la îmbunătățirea regulamentului de funcționare, la nevoia unei mai mari transparențe a activității Caritasului, la necesitatea înființării unui fond de siguranță al firmei, la efectuarea controlului în firmă, la dezvoltarea Caritasului prin implicarea lui în alte afaceri, la publicarea sigură a plăților și respectarea planificării lor, la derularea plăților după ordinea depunerilor și nu după alfabetic etc.

În a cincea categorie au apărut propuneri legate de aspectul de întrajutorare a Caritasului: "să aibă prioritate tinerii pentru a-și putea lua un apartament și pensionarii pentru a-și putea îndulci un pic vârsta a treia"; "să aibă prioritate pensionarii, săracii, familiile cu mulți copii, tinerii căsătoriți"; "impozitarea progresivă a câștigurilor"; "fiecare depunător să fie legitimat, în sensul de a nu da posibilitate arabilor, buticarilor și șarlatanilor de a depune sume exorbitante pe nume străine. Cei ce pot depune 20-30 de milioane, ce nevoie au de circuitul de întrajutorare?".

Cea mai succintă și mai

semnificativă sugestie, izvorâtă, bineînțeles, dintr-o stare existențială dramatică a fost următoarea: "Orice va trebui făcut numai să supraviețuiască!". E foarte clar că supraviețuirea și îmbunătățirea Caritasului nu depindeau de propunerile depunătorilor, de dorințele și bunele lor intenții, ci de depunerile lor. Propunerile lor se înscriau în cadrele unei participări democratice la activitatea Caritasului, dar acesta nu a fost o asociație cooperatistă. Nu conta atât numărul de propuneri și calitatea lor, cât rolul pe care îl avea sentimentul încrederii în Caritas, urmat de actul depunerii. Pe de altă parte, patronul firmei, cunoscând direcțiile în care se înscriau propunerile depunătorilor,

ar fi putut schimba unele aspecte din activitatea Caritasului, urmărind, de fapt, nu atât raționalizarea managerială a firmei, cât sporirea încrederii lor în Caritas, menținerea stării de mulțime, benefică influențării opțiunii individului în sensul de a-l convinge să depună.

Distribuția depunerilor

Era de bănuir că populația din alte județe a depus la Caritas de mai puține ori decât cea din Cluj-Napoca și județul Cluj. Dar nu cunoaștem proporțiile acestei diferențe. Din datele cercetării am obținut următoarea situație:

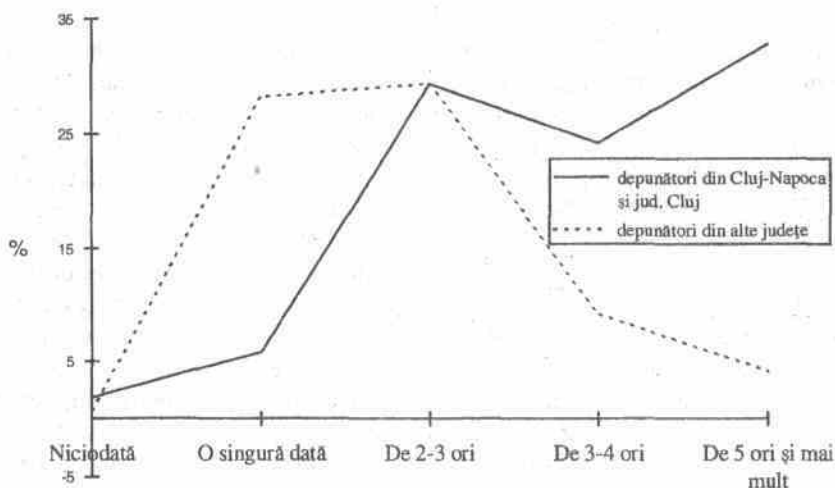
Tabelul 10:

Ați depus bani la Caritas și dacă da, de câte ori?

	populația din Cluj și din jud. Cluj	populația din alte jud.	Diferența
1. Nu am depus niciodată	1,80	0,69	-1,11
2. Am depus o dată	5,86	28,24	+22,38
3. Am depus de 2-3 ori	29,32	29,40	+0,08
4. Am depus de 3-4 ori	24,21	9,26	-14,85
5. De 5 ori și mai mult	32,80	4,17	-34,63

Graficul 1:

Diferența dintre depunerile celor din Cluj-Napoca și a celor din alte județe

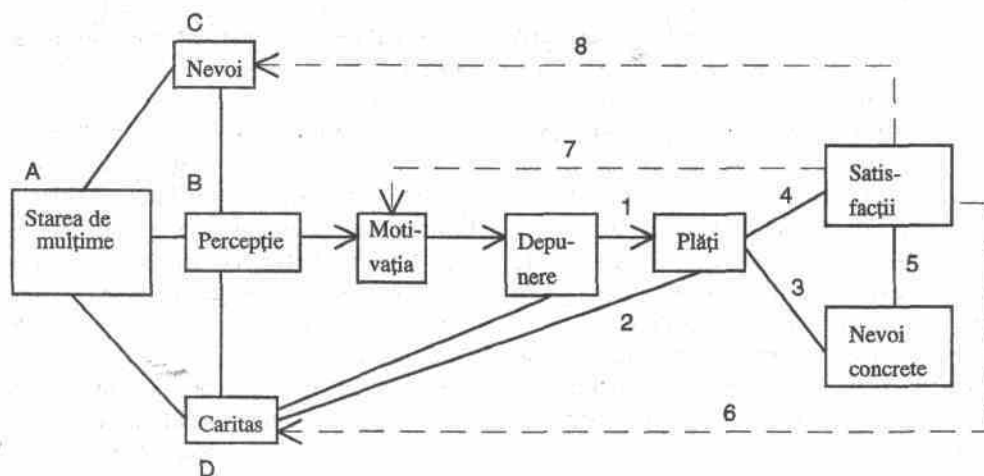

FENOMENUL CARITAS ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI

După cum se poate vedea, populația din Cluj și din jud. Cluj în cea mai mare pondere a depus "de 5 ori și mai mult de 5 ori" (38,80 la sută). Cea din alte județe a făcut-o doar de 4,17 la sută. De asemenea, prima era la întâia depunere doar într-un procent de 5,86 la sută, pe când cea din alte județe a atins la această variantă un procent de 28,24 la sută.

Explicația și fazele fenomenului Caritas

Baza explicativă a fenomenului Caritas poate fi prezentată în următoarea schemă:

În cadrul schemei explicative, fundamentală e starea de mulțime (A). Fenomenul Caritas a fost, în fapt, o comportare colectivă, caracterizată, în special, prin contagiune și pretinsă invulnerabilitate. Depunătorii au participat la circuit, atrași ca pilitura de fier de un magnet și nu își puteau închipui că, din moment ce ei reprezintă "aproape toată țara", nu pot fi subiecții unui risc grav. Cele ce i-au adus pe oameni în "bătaia" magnetului sunt nevoile (C) lor, acutizate în perioada de tranziție (un șomaj în creștere, inflație galopantă, creșterea haotică a prețurilor). Ca oamenii să cadă sub incidența stării de mulțime, ei trebuiau să aibă o percepție favorabilă (B) asupra Caritasului (D). Continuând metafora, dacă ei ar fi fost de sticlă și nu de fier nu ar fi fost atrași de magnet.

O caracteristică a Caritasului, ce l-a favorizat în mod deosebit, a fost

versatilitatea lui în a asigura nevoile tuturor categoriilor de oameni, ce constituie populația. Acest avantaj a rezultat din aceea că el nu a satisfăcut doar anumite nevoi (să spunem de medicamente, transport în comun gratuit, alimente cu preț mai scăzut, școlarizare gratuită etc.), ci orice fel de nevoi, ce puteau fi cumpărate sau plătite în bani. Așa se face că circuitul a satisfăcut nevoi imposibil de realizat în urmă cu patru ani (călătorii în străinătate, etc.), nevoi indispensabile supraviețuirii (alimente, îmbrăcăminte), nevoi legate de un confort modern (congelator, mașină de spălat etc.), nevoi de consum ostentativ (lux), nevoi de afirmare legate de stadiul de evoluție al țării (de a întreprinde ceva). Ar fi greu de măsurat, dată fiind această gamă diversă de nevoi, situată pe scări logaritmice diferite, utilitatea efectivă a Caritasului.

Trebuie spus că fenomenul de tip Caritas poate avea trei forme principale de

manifestare: ideală, romantică și catastrofală. Cea ideală este ilustrată de schema prezentată prin câteva legături deosebit de importante, notate cu cifre arabe: 1) depunerile sunt urmate de plăți; 2) Caritasul asigură plățile; 3) plățile permit satisfacerea anumitor nevoi (să spunem, cumpărarea unor alimente, a unui frigider etc.); 4) plățile dau naștere unor stări de satisfacție, oarecum în sine (obținerea banilor) sau 5) satisfacția rezultă din împlinirea efectivă a unor nevoi concrete; 6) obținerea unor satisfacții are efectul de a întreține o imagine favorabilă despre Caritas, ce poate căpăta dimensiuni mitice și mesianice; 7) satisfacțiile întăresc motivația de a depune bani în continuare (sau a lăsa o parte din plăți); 8) satisfacțiile alimentează nevoile, aducând alte nevoi în prim plan sau generând nevoi noi.

A doua formă, cea romantică, se caracterizează prin aceea că credința în Caritas se menține în virtutea nostalgiei legate de zilele bune, când "Mesagerul" publica liste kilometrice de plăți și a speranței că plățile, puse, prin diminuarea drastică, sub semnul întrebării, vor reintra în normal. Nostalgia și speranța respectivă

nu pot fi pălitate la nesfârșit de un șir de plăți mai mult simbolice prin numărul și mărimea lor. Este, se pare, tocmai situația în care s-a aflat Caritasul în momentul efectuării cercetării noastre. Dacă în Caritas exista un număr mare de depunători, iar plățile păreau a fi compromise, fără speranțe, atunci starea de mulțime și-a putut schimba cu ușurință "dragostea" în "ură". În acest caz, percepția Caritasului va fi putut deveni negativă, astfel că, din forță, într-un anumit sens benefică, s-a putut transforma în forță malefică.

A treia formă este cea catastrofică. În această situație, toată rețeaua de factori și relații dintre ei, ce au susținut fenomenul Caritas, s-a destructurat, s-a prăbușit. În mod fundamental, în această formă, plățile nu au mai existat deloc, imaginea despre Caritas ar fi devenit puternic negativă, întreținând accente de agresivitate, motivația nu mai a avut nici un suport, individul a trăit drama neputinței de a găsi un salvator care să-i asigure rezolvarea nevoilor lui acutizate. Dar "țapul ispășitor" al credulității, în care riscul nu era luat în considerare, nu va trebui inventat. Mulțimea, de regulă, își devorează idolii.